

Libris .RO
Coperta de I. OPRIȘAN

Coperta I:

Horia. Portret pictat după natură, la Alba Iulia, de Korch Sigismund (1761-1793, Aiud). „Tabloul a fost deteriorat cu ocaziunea unui incendiu, în revoluțiunea din 1848. Este o copie fotografică colorată cu mâna de dl. Avram P.Todor, profesor.”
Cabinetul de Stampe al Bibliotecii Academiei Române, nr. 239/1935.

Însemnare din colecție.

Coperta IV:

Horia, Cloșca și Crișan, conducătorii răscoalei de la 1848.
Imaginea clasică, regăsită în toate manualele de istorie.

ISBN 978-973-120-098-9

© Editura Vestala

NIC. DENSUȘIANU

REVOLUȚIUNEA LUI HORIA ÎN TRANSILVANIA ȘI UNGARIA 1784-1785

Scrisă pe baza documentelor oficiale

Ediție îngrijită și prefată de
I. OPRIȘAN

Vestala
București – 2017

Să nu ne mirăm. Așa-s vremurile care mereu se schimbă și veni-va vremea când țara frumoasă a poporului său credincios se va umplea ca prin farmec de cruci și pietre care să amintească bărbații aleși lui și lui D[umne]zeu.

Respect pentru oameni și cărți

*

Totuși, în această țară vitregă nu vei afla casă și inimă de român în care să nu găsești chipurile și amintirea bravilor căpitani ai revoluției din 1784. Nu poate uita un popor întreg faptele lor atât de vrednice!

Și dacă semn de piatră pus de mână de om nu-i în Ardeal, este unul sădit de voința Creatorului, ce-a îmbătrânit și el cu vremea, dar care va înfrunta-o până ce dreptate se va face în țara Ardealului – e un stejar cu ramurile dese pe care poporul l-a botezat: stejarul lui Horia căci la umbra lui ar fi vrut căpitanul să i se sape mormântul. Nu știa el cum îi va fi răsplătită îndrăzneala.

N-a avut el parte de [împlinirea] dorinț[ei]*; a avut însă altul tot atât de brav ca și el, lancelul, regele munților. Cât timp stejarul lui Horia de la Țebea va înfrunta vremea tot atât timp îi va suna în urechi poporului român prin glasul poetului:

*Iar când va veni dușmanul,
Să vă ia pământ și drept,
Români, scuturați stejarul
Ca din somn să mă deștept!*

TABLA DE MATERIE

<i>Revoluția națională a lui Horia, Cloșca și Crișan</i> (I. Opreșan) ..	5
<i>Notă asupra ediției</i> (I. Opreșan)	29

REVOLUȚIUNEA LUI HORIA ÎN TRANSILVANIA ȘI UNGARIA 1784-1785

INTRODUCȚIUNE	33
I. Caracterul revoluțiunii din 1784	35
II. Literatura revoluțiunii	39
III. Fântânile istorice ale revoluțiunii	54
IV. Românii în epoca militară	57
V. Feudalitatea ungurească în Transilvania	65

PARTEA I. PRELUDIUL REVOLUȚIUNII

VI. Asupririle românilor din munții Abrudului	75
VII. Tumultul din Câmpeni de la 1782	80
VIII. Călătoriile împăratului Iosif în Transilvania	86
IX. Călătoria lui Horia la Viena în 1783	91
X. Conscriptiunea militară	98

PARTEA II. REVOLUȚIUNEA LUI HORIA ÎN TRANSILVANIA ȘI UNGARIA

XI. Căpitani revoluțiunii	115
XII. Conspirațiunea și scopul revoluțiunii	119
XIII. Adunarea țăranilor la Mesteacăn	123
XIV. Revoluțiunea în comitatul Hinedoarei și al Zarandului	127
1. Crișan proclamă revoluțiunea la biserica din Curechi	127
2. Ocuparea Zarandului	128
3. Revoluțiunea se extinde în comitatul Hinedoarei..	136

	4. Țăranii atacă orașul Deva	141
	5. Executarea prizonierilor din Deva	144
	6. Ultimatul lui Horia	150
XV.	Revoluțiunea în comitatul Albei și al Clujului	154
	1. Câmpeni, Abrud și Roșia	154
	2. Primul căpitan în pericol	159
	3. Căpitanii Cloșca și Horia tânărul pleacă asupra castelului din Galda	161
	4. Trupa țăranilor de pe Mureș atacă Vulperul și Vințul-de-Jos	164
	5. Revoluțiunea străbate în comitatul Clujului	166
XVI.	Revoluțiunea în comitatul Sibiului	168
XVII.	Revoluțiunea în comitatul Aradului	172
XVIII.	Organizarea mișcării	177
XIX.	Baronul Brukenthal și baronul Preisz	183
XX.	Guvernul transilvan și revoluțiunea	192
XXI.	Armistițiul de la Tibru	196
XXII.	Misiunea lui Molnar în Zarand	207
XXIII.	Episcopii Nichitici, Petrovici și Popovici	214
XXIV.	Schultz la Câmpeni	217
XXV.	Insurecțiunea nobilimii	225
XXVI.	Împ[ăratul] Iosif [al II-lea] și revoluțiunea	231
XXVII.	Executările din Alba	247
XXVIII.	Activitatea c[ontelui] Iankovits până la prinderea căpitanilor	249
XXIX.	Petițiunile nobilimii	261
XXX.	Revoluțiunea se începe de nou	285
	1. Ordinele lui Horia. Începerea ostilităților	285
	2. Țăranii răsculați resping amnistia	287
	3. Convențiunea de la Ofenbaia	288
	4. Luptele de la Remeți, Brad, Lupșa și Michăleni ...	291
	5. Horia dizolvă trupa de la Câmpeni	304
XXXI.	Împ[ăratul] Iosif [al II-lea] și cestiunea de naționalitate în Transilvania	309
XXXII.	Prinderea căpitanilor	319
PARTEA III. EPILOGUL REVOLUȚIUNII		329
XXXIII.	Interogatoriul lui Horia, Cloșca și Crișan	331
XXXIV.	Sentințele și executarea	343
XXXV.	Horia ca „rege” și „împărat”	353

XXXVI.	Festivitatea din Zlatna	361
XXXVII.	Alte condamnări	368
XXXVIII.	Împ[ăratul] Iosif [al II-lea] desființează servitutea personală a țăranilor	379
XXXIX.	Expatrierea mai multor țărani	383
XL.	Împ[ăratul] Iosif [al II-lea] suprimă abuzurile din munții Abrudului	389
XLI.	Revoluțiunea lui Horia la 1790-[17]91	393
XLII.	Concluziune	399
NOTELE ȘI COMENTARIILE AUTORULUI		401
ADDENDA. REVOLUȚIA LUI HORIA		507

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DENSUȘIANU, NICOLAE
Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria:
1784-1785 / Nic. Densușianu; ed. îngrijită și pref. de
 I. Opreșan. - Ed. a 2-a, rev. - București: Vestala, 2015
 Bibliogr.
 ISBN 978-973-120-098-9

I. Opreșan, Ionel (ed.; pref.)

94(498.4)"17" Horea(093.2)
 94(498.4)"17" Cloșca(093.2)
 94(498.4)"17" Crișan(093.2)

Respect pentru oameni și cărți

PREFAȚĂ

Amu descriu aici originea și fazele revoluțiunii din 1784, un singur act din luptele de libertate ale românilor de peste Carpați.

Descrierea aceasta nu are de a face absolut nimic cu actualitatea.

Ea se raportează pur și simplu la faptele și ideile trecutului, la societatea și organizarea ei trecută.

Istoria, având nobila misiune de a înfățișa binele și răul din viața popoarelor, astfel singurul principiu, de care am fost conduși în descrierea acestor evenimente, a fost căutarea și expunerea adevărului.

Tot ce am relatat este pe baza documentelor contemporane, pe baza documentelor oficiale din arhivele Transilvaniei și Ungariei.

În revoluțiunea de la 1784 se răsfrâng suferințele de mai multe secole ale poporului român din Transilvania și Ungaria. Și fiindcă evenimentele de la 1784 nu pot fi just apreciate fără de a cunoaște faptele trecutului, astfel a trebuit să schițăm mai pe larg fazele, prin care a trecut poporul român de peste Carpați din suta a XIII-a și până la 1784.

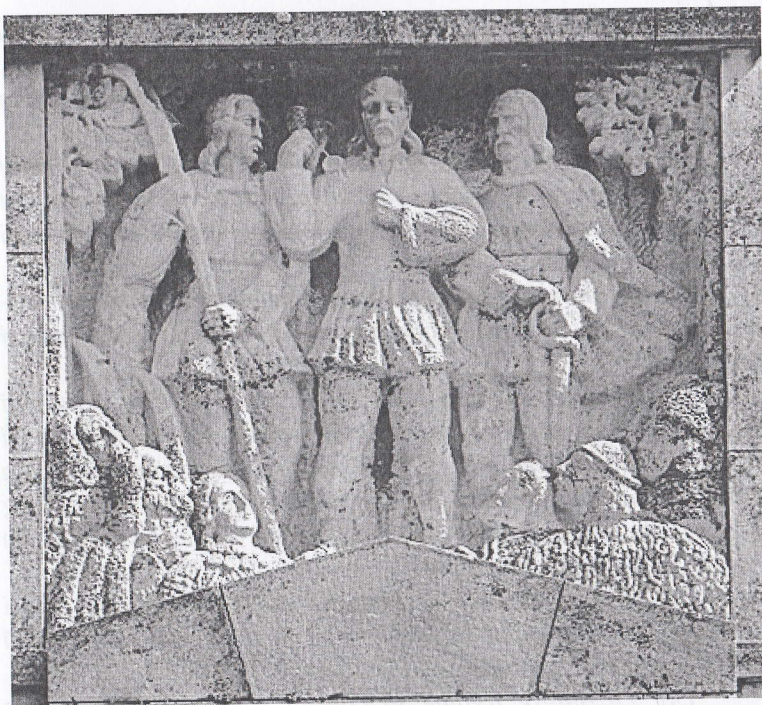
În privința acestei revoluțiuni au apărut până astăzi numeroase publicațiuni în Ungaria și în țările austriece, două chiar în ultimele decenii.

Dar cu durere trebuie să constatăm, că mișcarea de la 1784 a fost studiată într-un mod unilateral, necomplet, și ce e mai trist, că, pe lângă interpretări contrarii verității istorice, aflăm în publicațiunile acestea și epitete cu totul nedemne adresate națiunii române¹.

Mișcarea de la 1784 face parte din viața trecută a poporului român și astfel este o datorință salutară de a lumina pe cât se poate de mult această epocă, care astăzi, când se împlinesc o sută de ani, aparține numai simplu domeniului istoric.

București, în octombrie 1884

NIC. DENSUȘIANU

Horia, Cloșca și Crișan. Detaliu de pe obeliscul de la Alba Iulia.

INTRODUȚIUNE

I. CARACTERUL REVOLUȚIUNII DIN 1784

Revoluțiunea română de la 1784 reprezintă unul din cele mai memorabile evenimente în analele Transilvaniei din secolul trecut. Ea este începutul unei epoci cu noi idei, cu noi principii și noi tendințe politice.

Revoluțiunea se născuse, ce e drept, sub asprimea regimului feudal și politic din Transilvania și ea ținea, între altele, la distrugerea privilegiilor nobilitare. Dar adevărata tendință a revoluțiunii nu era schimbarea ordinii sociale. Ideea dominantă nu era ștergerea sarcinilor feudale. Nu era lupta iobagului în contra claselor libere, sau a proletarului în contra omului avut, ci era lupta supusului în contra cuceritorului, lupta pentru recucerirea libertății naționale, lupta pentru revendicarea patriei.

Poporul român se ridicase, la 1784, în contra servituții feudale, nu pentru că ar fi voit să obțină numai o simplă ușurare a sarcinilor iobăgești, dar fiindcă simțea în inima sa, că e născut pentru o soartă mai bună. El dorea pământul ocupat de nobili, fiindcă avea conștiință, că a fostă odată proprietatea sa, dorea domnia Transilvaniei fiindcă se credea singurul moștenitor legitim al acestei patrii, dorea, în fine, expulziunea elementului dominant, fiindcă numai singură se considera națiune legală în Transilvania.

Pe lângă liberarea din servitutea feudală, revoluțiunea de la 1784 tindea, în linia primă, la liberarea poporului român din servitutea politică, la liberarea Transilvaniei de domnia altei rase. În scurt, revoluțiunea de la 1784 voia să distrugă sistemul politic al celor trei națiuni privilegiate din Transilvania, și pe ruinele sale să întemeieze un sistem politic român.

Conștiința națională, conștiința libertății și a drepturilor ca gintă, se deșteptase, ce e drept, de mult în poporul român de peste Carpați, și mulți martiri își vărsase sângele lor pentru această nobilă idee în curs de mai multe sute de ani. Dar niciodată silințele românilor n-au fostă așa de intensive și energice, sentimentele așa de aprinse, o mișcare națională așa de vie, niciodată atâtea victime ca în secolul trecut. Începând de la arhierul Albei Iulie, care voia să libereze pe români prin unire cu biserica Romei, prin schimbare chiar a religiei;

De la Clain nemuritorul, care voia să răstoarne sistemul politic al Transilvaniei cu principiile dreptului istoric și cu filosofia politică;

De la iluștrii călugări ai ordinului Basilit, care voiau să recâștige pământul pierdut prin vastele lor lucrări istorice, linguistice și bisericești;

Și până la țăranul din Albac, care proclamă cu o pasiune așa de vie expulziunea elementului dominant;

De la mitropolit până la cel din urmă mizer iobag, toată națiunea în fierbere, silințe în toate direcțiunile, peste tot oameni intrepizi, zeloși, cu o nespasă forță de voință, plini de încredere în viitor, inspirați de una și aceeași idee, urmărind una și aceeași nobilă tendință, liberarea națională, liberarea patriei.

Secol plin de virtuți și plin de acțiune!

Două secole trecute, secolul al XVI-lea și secolul al XVII-lea liberase poporul român de peste Carpați de domnia limbii slave în biserică, urmă acum secolul al XVIII-lea, care voia să-i libereze din servitutea feudală și din servitutea politică.

Astfel că, revoluțiunea de la 1784 ne înfățișează un caracter cu totul particular față cu revoluțiunile anterioare ale țăranilor din Transilvania și Ungaria.

La 1437 și la 1514 populațiunea iobagilor din Transilvania și Ungaria, tindea la recâștigarea libertăților, ce le avuse dânsa în primele secole ale regatului unguresc, atunci când țăranul era militar și cetățean a patriei.

La 1784, însă, ideile erau mult mai radicale și mai progresiste. Țăranul română lupta, de astă dată, pentru două lucruri:

pentru libertate și naționalitate; pentru libertate din jugul sclaviei feudale și pentru naționalitate în contra sclaviei politice.

Cu revoluțiunea de la 1784 se încheie trecutul, lunga serie de revoluțiuni țărănești în Transilvania și Ungaria, și se începe o nouă epocă, epoca luptelor de naționalitate.

Privită, însă, din punctul de vedere general al istoriei române, revoluțiunea de la 1784 ne mai prezintă o importanță cu totul deosebită.

Întocmai cum frații Petru și Asan se răsculase la 1185 în contra dominațiunii grecești din Bizanț, întocmai cum românii de la Dunăre se luptară secole întregi pentru emanciparea politică de sub turci, tot asemenea și revoluțiunea de la 1784 din Transilvania, era numai un inel din lunga catenă de lupte ale latinilor orientali, lupte, care, toate, tindeau la revendicarea independenței naționale.

Deși manifestațiunile acestea întâmplăte în diferite locuri, la Balcani, la Olt, la Prut și în munții Abrudului, s-ar părea, la prima vedere, a fi numai niște fenomene cu totul izolate, dar cercetând mai adânc natura și misterul lor, vom afla în ele o intimă conexitate morală, aceleași idei și aspirațiuni, aceeași luptă înverșunată în contra dominațiunii străine, aceleași convulsii în toate membrele corpului, pentru reconstruirea unei domnii române.

Această era fața revoluțiunii de la 1785.

Vechile Dacii romane se ruinasă[ră] ce e drept de mult, orașele, cetățile și nobilele lor monumente dispăruse[ră], dar rămăsese poporul român, rămăsese limba română, și în popor peste tot locul o credință nezdruincată în forțele și vitalitatea sa. Istoria trăia instinctiv în sufletul său.

Dar pentru apusul Europei, revoluțiunea de la 1784 înfățișa un eveniment aproape inexplicabil.

Legislațiunea feudală a Transilvaniei și Ungariei, eschivase de mult din viața politică pe poporul român, pe majoritatea cetățenilor de peste Carpați; cronicarii națiunilor privilegiate desfigurase de mult numărul și caracterul acestui popor; așa că, pe la 1784, publiciștii Europei apusene, „apărătorii popoarelor” așa-numiții filosofi ai secolului al XVIII-lea căutau revoluțiunea lui Horia în Țara Românească și nu-și puteau închipui o mișcare

națională română dincolo de Carpați, cu atât mai puțin o insurecțiune așa de înverșunată și cu aspirațiuni la un principat sau regat românesc².

A trebuit ca revoluțiunea de la 1784 să scotă la lumină pe acest popor ascuns al feudalității transilvane, să proclame pentru întâia oară în fața Europei romanitatea acestei țări, română încă din cele mai vechi timpuri istorice³.

Horia. Desen de Jakob Adam.

II. LITERATURA REVOLUȚIUNII

Ca eveniment istoric, revoluțiunea română din 1784 a fost obiectul mai multor studii și monografii apărute în diferite țări ale Europei, din care notăm aici următoarele:

1. *Umständlicher Bericht von den in Siebenbürgen entstandenen Unruhen, aus wahrhaften Nachrichten gesammelt, von G. M. Wien, mit v. Ghelenschen Schriften, 1784, 8°, 8 foi.*

Broșura aceasta apăruse încă în cursul revoluțiunii. Editorul o publicase, după cum singur mărturisește, numai pentru a satisface curiozitatea publicului.

2. *Seconde Lettre d'un Défenseur du Peuple à l'Empereur Joseph II, sur son règlement concernant l'émigration et principalement sur la révolte des Valaques; où l'on discute à fond le droit de révolte du Peuple, Dublin, MDCCLXXXV, 8°, 98 p. (Biblioteca d-lui B. P. Hasdeu).*

Această interesantă „scrisoare” adresată împăratului Iosif al II-lea rămăsese până astăzi necunoscută în literatura acestei revoluțiuni. Autorul ei, un partizan înfocat al filosofiei lui Locke și Rousseau, publicase încă tot în același an *prima scrisoare* către împăratul Iosif, sub titlul de: *Un défenseur du peuple à l'empereur Joseph II concernant ses diverses réformes.*

Ca scriere filosofică și politică, *Seconde Lettre* este o lucrare de valoare eminentă, și pentru noi cu atât mai importantă, fiindcă ne înfățișează totodată și ideile lumii literate asupra revoluțiunii române din 1784.

Vorbind de evenimentele dezvoltate în Transilvania la anul 1784 autorul se exprimă în modul următor:

„Vin la altă cestiune, zice dânsul, și mai importantă decât cea precedentă⁴, adică la cestiunea care s-a născută din faimoasa

revoluțiune a românilor, al căror căpitan *Horia* a făcut atâta zgomot prin ziare.

Astăzi revoluțiunea s-a risipit și acest nefericit, dimpreună cu câțiva complici ai săi, au expirat sub tormente. Eu voiesc să examinez aici, dacă supliciul aceasta a fost just. Această analiză mă conduce la examinarea cestiunii generale. *Ce este o revoluțiune? Au principii dreptul să pedepsească pe cei revoltați? Și dacă da, trebuie să aplice asupra lor o pedeapsă de moarte? Și trebuie, oare, să inventeze suplicii rafinate?*”

Autorul dezvoltă apoi teoria, că toată puterea în stat derivă de la popor, că revoluțiunea este o opozițiune în contra legii, dar numai în contra legii care este expresiunea voinței generale. Și apoi continuă astfel:

„Toți acei, care au scris despre revoluțiunea românilor se par a fi conspirat în contra nefericitului popor, ca să te încurajeze, Principe, să pedepsești cu suplicii oribile pe capii revoluțiunii și să strângi lanțurile poporului. Am văzut eu însumi scriitori, care glumeau despre roatele, pe care a trebuit să-și finească zilele *demagogul*⁵ *Horia* (cum îl numeau ei). Dar departe de mine doctrina abominabilă a acestora monștri, care-și prostituie condeiele lor pentru nefericirea poporului. Dare-ar cerul, ca, într-o zi, să cadă pe capetele lor toate ororile servituții, pe care dâșii le prezic cu atâta blestemăție. . .

Nu trebuie, așadar, să credem în relatările, cel puțin suspecte, ale gazetarilor. Greșelile românilor se vor fi exagerat, rezistența lor se va fi travestit în atac, se vor fi calculat toate, se vor fi combinat toate, numai ca să-i facă criminali, și să justifice pe acei iluștri *Nobili*, care i-au tiranizat, și administrațiunea care a dat o mână de ajutor la vexațiunile lor.

O! dacă aș avea în mână actele acestui proces, dacă aș fi observat câtva timp soarta acestui popor, dacă l-aș fi urmărit în lucrările sale, precum l-am urmărită în torturile lui, dacă aș fi trăit în colibe sale în sânul pământului, care i-a fost adeseori singurul azil, dacă aș fi fost de față la conspirațiune, dacă aș fi fost martur la rugările lui către suveran, ca să-l scape din starea de mizerie, ori la luptele lui când voia singur să-i pună capăt – cu câtă veritate și energie l-ași apăra eu. Dar departe de teatrul ace-

stui rezel și neavând în privința acestor lupte decât numai niște detalii seci și mincinoase ale gazetarilor, singur, aproape fără de lumină, și fiind susținut numai de zelul, care mă împinge să apăr poporul peste tot locul, unde-l văd bătăcâindu-se sub cuțitul opresiunii, ce pot să fac altceva, decât să probez chiar cu relatările părții care a triumfat, că românii au avut drept să se revolte? ...

Principe, soții tăi se jucau altădată cu viața supușilor săi: lumea a văzut monarhi, care osândeau pe oameni din propria lor autoritate, singur, numai din cauză, că nu le plăcea de ei. Istoria a înferat numele acestora principii. Ei sunt în clasa cea ordinară a tiranilor. Tu, însă, ai vărsat sângele numai la doi oameni⁶. Dar ei pot să fie nevinovați ca asasini și sunt nevinovați ca rebeli. Eu, cel de-întâi, vin să reclam asupra cenușii lor și chiar pentru cenușa lor. Este datoria mea, și am dreptul să o fac. Deoarece, atunci, când poporul nu mai are nici un apărător, este datoria filosofului să vegheze asupra magistraților poporului, să analizeze sentințele lor, și să cerceteze, dacă aceia, pe care îi judecă ei, merită să fie pedepsiți, sau să fie răzbunați. Este datoria ta, Principe, să ascultî reclamațiunea mea, și să supui la o cercetare mai aprofundată acest proces, judecat probabil după principiile eronate ale vechii jurisprudențe monarhice.

Eu sunt cel d-întâi, care apără încă cauza românilor, ce au fost victimele forței în această insurecțiune și repetez, că românii au dreptul să se revolte, până când vor fi sclavi și nefericiți. A-i pedepsi pentru exercitarea acestui drept, însemnează a-i pedepsi fiindcă sunt oameni.

Sau că tu ești convins de veritatea aceasta, sau că nu crezi încă în ea: în cazul de întâi nu trebuie să pierzi un singur moment ca să restitui românilor libertatea, și să le acorzi o proprietate. Dacă, însă, tu ești de părere, că trebuie să respecti uzurpațiunea nobililor săi, dacă nu voiești să le restitui aceea ce li se cuvine, atunci este un mijloc simplu, ca să faci dreptate tuturor... Dacă nobilii aceștia se opun cu forța la umanele tale planuri, atunci lasă țara aceasta în voia ei, lasă pe sclavi să se înarmeze în contra tiranilor săi și cearta se va termina îndată.